

Югозападен университет „Неофит Рилски“
Благоевград
Философски факултет
Катедра „Философски и политически науки“

Александра Александрова Атанасова

„Политики за изграждане и процеси на деструкция на държавността в Босна и Херцеговина след Дейтънското споразумение от 1995 година“

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

Област на висше образование:

3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление

3.3. Политически науки

Научен ръководител: проф. д-р Борис Манов

Благоевград, 2022 г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита пред научно жури от катедра „Философски и политически науки“ към Философски факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград; протокол № 9/16.12.2022 г.

Дисертационният труд се състои от увод, четири глави, заключение, използвани източници (библиография), приложения (под формата на таблици и графики) и списък на съкращенията.

Общият обем на дисертацията е 300 страници, от които 285 са основен текст, 10 страници библиография и 5 страници, включващи списъците и съдържанието. В дисертационния труд са включени общо 9 таблици и фигури. Библиографията съдържа 149 източника в хартиен и електронен вариант: 101 заглавия на латиница (на английски, сръбски, хърватски и бошняшки език), 47 заглавия на кирилица (на български език). Публичната защита ще се състои на 24 февруари 2023 г. от 11 часа в зала 412 на УК 1, ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в канцеларията на катедра „Философски и политически науки“ на ЮЗУ.

Съдържание:

I.	Обща характеристика на дисертационния труд	4
1.	<i>Актуалност на темата на изследване .....</i>	<i>4</i>
1.2.	<i>Степен на разработеност на проблема.....</i>	<i>9</i>
1.3.	<i>Обект, предмет и основна хипотеза на изследването .....</i>	<i>10</i>
1.4.	<i>Цели и задачи на изследването .....</i>	<i>11</i>
1.5.	<i>Методология и методи на изследването .....</i>	<i>12</i>
1.6.	<i>Научна новост на дисертационния труд .....</i>	<i>13</i>
1.7.	<i>Апробация на дисертационния труд.....</i>	<i>13</i>
1.8.	<i>Структура на изложението .....</i>	<i>14</i>
II.	Съдържание на дисертацията	17
III.	Заключение	48
IV.	Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд	65
V.	Списък с публикации	67
	ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА НАУЧНА ЕТИЧНОСТ	68

I.   Обща характеристика на дисертационния труд

I. Актуалност на темата на изследване

Характерно при формирането на националната идентичност на Балканите е отъждествяването на тази идентичност с етническата принадлежност. Редица от конфликтите в района са формулирани и разигравани именно върху основите на идентичността, националността и етноса. Босна и Херцеговина (БиХ) е подходящ и до днес пример за липсата на единна национална идентичност – казус, поставящ обществото пред изпитанието на единното съществуване в продължение на десетилетия. В редица държави от Западна Европа също съжителстват хетерогенни общества, но други фактори, сред които множеството преминали конфликти през вековете, както и налагането на устойчиви демократични режими след двете световни войни през 20-и век, правят съжителството на различните групи в тях вече успешно формирано и стабилно. Епизодичното оспорване на това статукво, например чрез засилване на исканията на каталонци, баски, фламандци, валонци и др., не води до политически, икономически и социални пречки в толкова широк мащаб, какъвто би могъл да се наблюдава на Балканите и конкретно в Босна и Херцеговина.

На фона на това обаче, съжителството на разнородни по етническа принадлежност и религиозни възгледи общности в държавата е фактическо обстоятелство от векове. Народите на БиХ преминават през владичеството на мюсюлманска и християнска империя, част са от едно, макар и кратко просъществувало кралство, и от една

социалистическа федерация, а в последствие се оказват част от федеративна социалистическа република. Общото между тях вътре в държавата обаче не е много.

Босна и Херцеговина обявява независимостта си от Социалистическа федеративна република Югославия (СФРЮ) на 1 март 1992 г. Декларацията за независимост и несъгласието на част от политическите лидери в Югославия с нея водят до ожесточен въоръжен конфликт, продължил три години. През 1995 г. във военната база Райт Патърсън, намираща се край град Дейтън в щата Охайо, САЩ, президентите на Хърватия - Франьо Туджман, на Сърбия - Слободан Милошевич и на Босна и Херцеговина - Алия Изетбегович, подписват мирно споразумение, оставащо в сила и до днес – Дейтънското споразумение. Като приложение към него, в сила е и конституцията на Босна и Херцеговина.

Основният закон на държавата формулира и регулира мултиетническата ѝ система, установявайки сложна асиметрична структура на управление. Босна и Херцеговина се управлява от председателство (президентство) – трима президенти, всеки от които е представител на конституиращите (народотворчески) народи: един бошняк и един хърватин, избирани от Федерация Босна и Херцеговина (ФБиХ), и един сърбин от Република Сръбска (РС). Именно това са двете основни административни единици в БиХ – двата ентитета. Окръгът Бръчко допълва особената административна картина като отделен дистрикт под международно наблюдение. Правителството на БиХ се ръководи от министър-

председател, избран от председателството и назначаван от скупщината (общонационалния парламент).

Няколко конкретни характеристики на Дейтънското споразумение и до днес продължават да привличат внимание. На първо място, това е неговата комплексност и сложност, определяща система за избор на представители на различните нива на управление. Така, държава с население от около четири милиона души има трима президенти, над 130 министри, 14 парламента, стотици народни представители и съответно необходимият за обслужването им технически и административен персонал, както и единадесет конституции, правителства и законодателни органи¹.

Почти три десетилетия след края на войната и приемането на Дейтънското споразумение, Босна и Херцеговина продължава да съществува във вида, формулиран от него. Безспорно, от държавата и от гражданите ѝ е изминат дълъг и донякъде продуктивен път. До конституирането на единна общност обаче така и не се стига, като това може да се види в редица примери от съвременното: олицетворено е във вида управление, дебатите и полемиките в обществения и политически живот в БиХ, междуобщностните отношения.

След края на войната трите конституиращи етноса се дистанцират все повече един от друг, като на базата на национални и исторически митове развиват отделни

---

¹Пейкова, Т.; „Държавно устройство на Босна и Херцеговина – многообразие и единство под един покрив“; Публични политики бг, 2012 г.;

социални и политически институции, включително политически партии, които да защитават техните визии². Дейтънското споразумение успява да спре войната, но не прекратява междуетническото разделение. Може да се твърди, че дори подпомага този процес – квотният принцип на достъп до изпълнителната, законодателната и съдебната власт равнопоставя трите етноса (но не и останалите, населяващи БиХ) в представителството им, но не подпомага заличаването на различията чрез търсене на общ път към изграждане на общи политики. Съвременна БиХ няма основана колективна политическа идентичност, липсва консенсус между трите политически общности, а след обявяването на независимостта конфликтът между тях остава, като е пренесен на друго, невоенно ниво.

Трите конституиращи народа в БиХ продължават да имат различни визии както за развитието на държавата, така и за правото на самоопределение на различните етнически групи. Мнозинството от бошняците се застъпват за силни централизирани държавни структури. Съществена част от босненските сърби и хървати поставят етнонационалната си цялост пред слабата си национална връзка с Босна и Херцеговина. Още преди разпада на Югославия, мюсюлманската общност в Босна и Херцеговина е най-привързана към идеята за БиХ. Връзка, „сътворена“ по времето, в което територията е била част от Австро-Унгария, тя се факт и до днес и прави бошняците основите привърженици на съществуването на държавата в цялостен и единен вид. На обратния полюс и по време на Югославия,

---

²Маркова, Л.; „Идентичности и конфликти: случаят с Босна и Херцеговина“; УНСС, София, 2019 г.;

и до днес, са сърбите и хърватите, съответно привързани към държавите-майки – Сърбия и Хърватия. Подкрепата на двата етноса към потенциалната унитарност на държавата намалява с годините, а техните политически лидери все по-често се позовават на етническата идентичност и междуобщностните страхове, за да укрепят политическите си позиции.

Настоящите институции на БиХ не могат да приютят трите несъвместими визии на хървати, бошняци и сърби за развитието на държавата. Гражданите на Босна и Херцеговина имат ниско взаимно доверие помежду си, смесените бракове са рядкост (за разлика от времето на СФРЮ). Социалната интеграция на обществото по етнически линии и дебатът между общностите не биват насърчавани от политическите елити.

Извън трите конституиращи етноса, Босна и Херцеговина е населявана от други малобройни по численост етнически групи, сред които роми, евреи и др³. Казусът с тяхното политическо представителство и достъпа им до трите власти е особен, защото според Дейтънското споразумение и конституцията, те се оказват без право да бъдат избирани за членове на председателството на БиХ и на парламента на държавата.

---

³Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina; „Census of Population, Households and Dwellings in Bosnia and Herzegovina“; 2019; прегледано на 9 декември 2021 г.
https://www.popis.gov.ba/popis2013/doc/Knjiga2/K2_B_E.pdf;

Така, 28 години след подписването на Дейтънското споразумение, необходимостта от неговата ревизия се усеща във всички нива на обществения и политическия живот в Босна и Херцеговина. Именно това е основната теза на редица външни за БиХ фактори и е видима за множество анализатори и докладчици. Промяната изглежда неотложна с оглед невъзможността за постигане на ефективни решения и реализация на ползотворни за държавата и общностите ѝ политики. Консенсус относно нея обаче няма на вътрешнополитическо ниво, което поставя прилагането на необходимите реформи върху неясна основа. През 2022 г. вариантът за развитие на ситуацията представляват двете крайни възможности – оформянето на нов замразен конфликт в сърцето на Балканите, или точната му противоположност, провокирана и идваща като следствие на войната между Руската федерация (РФ) и Украйна – ескалация на напрежението и нов (военен) конфликт. Прилагането на реформи, провокирани от държавническо и политическо лидерство, изглежда неосъществимо към момента.

1.2. Степен на разработеност на проблема

Босна и Херцеговина – като държавна структура, (липса на) ефективност на институциите, администрацията, политически разделения, етнически противоречия и религиозни сблъсъци – е тема, привлякла редица изследователи в годините след подписването на Дейтънското споразумение. Множество научни трудове са правили преглед и очерк на различни детайли от случилото се – от това какви събития и предпоставки са довели до войната, през подробен неин военен преглед и до анализ на

следвоенните години в БиХ и развитието на държавата до днес. Множеството аспекти, засегнати в дисертационния труд, са обсъждани от изследователи – цитирани многократно в разработката, посветили десетки и стотици страници в търсене на обяснение на случващото се в държавата. Иванова, Желязкова и Манчев включват темата за БиХ в трудовете си, описващи ранното историческо развитие на Балканите. Холбрук разказва от първо лице за процеса по започване на преговори край Дейтън и техния ход ден по ден, Братулович и Пашалич-Креско разглеждат влиянието на съвременното образование, което учениците в Босна и Херцеговина получават и върху формирането на разделителните линии още в ранна детска възраст. Множеството цитирани други автори обръщат внимание по отделно на различните културни особености на населението на БиХ, дори на влиянието на спорните инициативи в държавата.

Може да се приеме обаче, че в цялото многообразие от изследвания недостатъчно внимание е отделено на значимостта на споразумението от Дейтън за конституирането на неефективната политическа система на Босна и Херцеговина, както и на реформите, необходими за нейното усъвършенстване или поне спасяване.

1.3. Обект, предмет и основна хипотеза на изследването

Обектът на изследването са историята и конституирането на самостоятелната държава Босна и Херцеговина, а неговият **предмет** е свързан с конкретен период и конкретни процеси, протекли в рамките му – изграждане и

деструкция на държавността в Босна и Херцеговина след подписването на Дейтънското споразумение за мир.

Основната хипотеза на дисертационния труд гласи, че Дейтънското споразумение е първопричината, катализаторът и основното необходимо и достатъчно условие, за да са налични всички политики за изграждане, но и всички процеси по деструкция на държавността в Босна и Херцеговина. Именно неговата ревизия и промяна, както и изменението на конституцията на държавата, която представлява анекс към споразумението, са единственият път към намаляване на негативните процеси в междуобщностните отношения, към утвърждаването на Босна и Херцеговина като правова и демократична държава с функциониращи институции. Обратното би утвърдило статукво на замразен граждански конфликт, постоянно подклаждан от десетилетия на политическа нестабилност – временно състояние на отсъствие на война, но не и на истински мир, изкуствено поддържано от външни фактори и с реална възможност да се задълбочи при тяхното оттегляне.

1.4. Цели и задачи на изследването

Изследователската цел на дисертационния труд е чрез преглед на историческите причини и анализ на актуалната обстановка в Босна и Херцеговина да бъдат определени и установени конкретните процеси, довели до настоящия политически и обществен пат, с цел да бъдат разгледани опциите за потенциално преминаване отвъд наложилото се статукво, и да бъдат представени бъдещи варианти за развитие.

Изследователски задачи са четири на брой, както следва:

- **Първата** задача е да бъдат изяснени и уточнени същността и генезисът на изследваната проблематика – да се изучат и изследват историческите причини, довели до настоящето;
- **Втората** задача е да се опише процесът по сключване на Дейтънското мирно споразумение през 1995 г., като се представят правните и политически последици от неговото влизане в сила – иначе казано, предопределеното още през 1995 г. настояще;
- **Третата** задача е да бъдат изследвани основните на настоящите процеси по изграждането на държавността и съответно деструкцията ѝ в Босна и Херцеговина след Дейтън;
- **Четвъртата задача** е да бъдат проучени и анализирани обществените нагласи в съвременна Босна и Херцеговина по отношение на актуалната политическа обстановка, Дейтънското споразумение и предписанията му, и различните възгледи както на трите държавотворни, така и на другите народи, относно бъдещето на Босна и Херцеговина.

1.5. Методология и методи на изследването

Методите, използвани в дисертационния труд, са индуктивен метод, юридически анализ, аналогии, вторичен метод на анализ, включващ анализ на документи, монографии, проучвания и събития, анализ на

изследванията, външнополитически сценарий, провеждане на интервю.

1.6. Научна новост на дисертационния труд

Научната новост на дисертационния труд се намира в следните направления: а) цялостно изследване на значимостта на Дейтънското споразумение за изграждането и деструкцията на държавността в Босна и Херцеговина и на реформите, необходими за нейното спасяване и евентуално усъвършенстване; б) анализ на най-съвременната политическа, икономическа и социална обстановка в Босна и Херцеговина; в) очертаване на влиянието на външните фактори и конкретно на ролята на Русия в Босна и Херцеговина след стартиралата през февруари 2022 г. война в Украйна, като са направени редица предположения спрямо различните възможни изходи от войната.

1.7. Апробация на дисертационния труд

За да се изследват нагласите към основни проблемни моменти в дисертационния труд най-вече в практическото им съвременно измерение са проведени интервюта с представители на държавна администрация на Босна и Херцеговина, със служители на ООН (от босненски и друг произход) и с дипломати от държавата в посолството ѝ в София, както и в други нейни задгранични представителства. Интервютата са провеждани в периода от 2019 г. до 2022 г. (последното – през м. септември 2022 г.) Изследването не претендира за представителност спрямо стандартните социологически критерии. При воденето на интервютата и в допълнителните разговори, на участвалите е гарантирана анонимност и неназоваване на

техните имена и работни позиции в конкретика. Въпреки броя си, далеч от социологическия стандарт, те дават базова представа по отношение на нагласите на етническите общности в Босна и Херцеговина по отношение на основните проблеми, пред които държавата е изправена.

1.8. Структура на изложението

Поддържаната теза, поставената основна цел, формулираните задачи, актуалните и значими за обществото събития, разглеждани в дисертационния труд предполагат следната структура на изложението:

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА ..... Error! Bookmark not defined.

УВОД ..... Error! Bookmark not defined.

I. БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА ПРЕДИ ДЕЙТЪНСКОТО СПОРАЗУМЕНИЕ: ИСТОРИЧЕСКИ АСПЕКТИ. ПРЕДСТАВЯНЕ И АНАЛИЗ НА ПРЕДИСТОРИЯТА НА ПРОБЛЕМА ..... Error! Bookmark not defined.

1. ВЪВЕДЕНИЕ ..... Error! Bookmark not defined.

2. ДВЕТЕ ИМПЕРИИ – ОСМАНСКИ ПЕРИОД И АВСТРО-УНГАРИЯ ..... Error! Bookmark not defined.

2.1 ОСМАНСКИ ПЕРИОД ..... Error! Bookmark not defined.

2.2 БОСНЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ И ИЗТОЧНАТА КРИЗА Error! Bookmark not defined.

2.2.1 АВСТРО-УНГАРИЯ ..... Error! Bookmark not defined.

2.2.2 1908 г. .... Error! Bookmark not defined.

3. КРАЛСТВО НА СЪРБИ, ХЪРВАТИ И СЛОВЕНЦИ И
ЮГОСЛАВИЯ ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1 КРАЛСТВО НА СЪРБИ, ХЪРВАТИ И
СЛОВЕНЦИ ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.2 КРАЛСТВО ЮГОСЛАВИЯ .... **Error! Bookmark not
defined.**

3.3 СОЦИАЛИСТИЧЕСКА ФЕДЕРАТИВНА
РЕПУБЛИКА ЮГОСЛАВИЯ (СФРЮ) ..... **Error! Bookmark
not defined.**

3.4 ОЛИМПИЙСКИТЕ ИГРИ КАТО СИМВОЛ ... **Error!
Bookmark not defined.**

3.5 РАЗПАДЪТ НА ЮГОСЛАВИЯ И ВОЙНАТА В БОСНА
И ХЕРЦЕГОВИНА ..... **Error! Bookmark not defined.**

4. ЗАКЛЮЧЕНИЯ ..... **Error! Bookmark not defined.**

**II. ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ И ПРЕГЛЕД НА
ДЕЙТЪНСКОТО СПОРАЗУМЕНИЕ ..... Error! Bookmark not
defined.**

1. СКЛЮЧВАНЕ НА СПОРАЗУМЕНИЕТО ..... **Error!
Bookmark not defined.**

2. УСЛОВИЯ НА СПОРАЗУМЕНИЕТО ... **Error! Bookmark
not defined.**

2.1 ДЪРЖАВНО УСТРОЙСТВО НА БОСНА И
ХЕРЦЕГОВИНА СПОРЕД ДЕЙТЪНСКОТО
СПОРАЗУМЕНИЕ ..... **Error! Bookmark not defined.**

2.2 ПРАВА НА ЧОВЕКА **Error! Bookmark not defined.**

2.3 КОНТРОЛ НА ВЪОРЪЖЕНИЯТА **Error! Bookmark not
defined.**

2.4 ВОЕННО ИЗМЕРЕНИЕ .. **Error! Bookmark not defined.**

2.5 СЛУЖБА НА ВЪРХОВНИЯ ПРЕДСТАВИТЕЛ
(СВП/OFFICE OF THE HIGH REPRESENTATIVE) .....**Error!**
Bookmark not defined.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЯ..... **Error! Bookmark not defined.**

**III. АКТУАЛНИ ПОЛИТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ В
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА..... Error! Bookmark not defined.**

3.1 ПОЛИТИКИ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ДЪРЖАВНОСТТА В
БИХ **Error! Bookmark not defined.**

3.1.1. КОНСТИТУЦИОННИ РЕФОРМИ И
ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗВИТИЕ .....**Error! Bookmark not
defined.**

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ. **Error! Bookmark not defined.**

НАТО..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.2. ЗАВРЪЩАНЕ НА БЕЖАНЦИ И ВЪТРЕШНО
РАЗСЕЛЕНИ ЛИЦА (ВРЛ) ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.3 ИКОНОМИКА ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.4 ДВУСТРАННИ ОТНОШЕНИЯ С
ХЪРВАТИЯ ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.5 ОБЛАСТТА БРЪЧКО **Error! Bookmark not defined.**

3.2 НАГЛАСИ И ВЪЗГЛЕДИ ОТНОСНО СЪВРЕМЕННА
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА И БЪДЕЩИТЕ ИЗМЕРЕНИЯ НА
ДЪРЖАВНОСТТА ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.2.1 СЛУЖБА НА ВЪРХОВНИЯ
ПРЕДСТАВИТЕЛ ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.2.2. РЕПУБЛИКА СРЪБСКА .....**Error! Bookmark not
defined.**

Политическо измерение **Error! Bookmark not defined.**

Гражданско измерение **Error! Bookmark not defined.**

- 3.2.3 *НАГЛАСИ СРЕД ХЪРВАТСКОТО НАСЕЛЕНИЕ ....***Error!**
Bookmark not defined.
- 3.2.4 *НАГЛАСИ СРЕД МЮСЮЛМАНСКОТО НАСЕЛЕНИЕ .....* **Error! Bookmark not defined.**
- 3.2.5 *ГРАЖДАНИ НА БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА, НЕПРИНАДЛЕЖАЩИ КЪМ ДЪРЖАВОТВОРНИТЕ НАРОДИ* **Error! Bookmark not defined.**
- 3.2.6 *ОБЩИ НАГЛАСИ И ВЪЗПРИЯТИЯ.....***Error!**
Bookmark not defined.
4. *ЗАКЛЮЧЕНИЯ .....* **Error! Bookmark not defined.**
- IV. ПРОЦЕСИ НА ДЕСТРУКЦИЯ НА ДЪРЖАВНОСТТА В БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА .....****Error!**
Bookmark not defined.
- 4.1. *СЪДЕБНА СИСТЕМА.....* **Error! Bookmark not defined.**
- 4.2. *ЗАКОНОДАТЕЛНА И ИЗПЪЛНИТЕЛНА ВЛАСТ***Error! Bookmark not defined.**
- 4.3. *ДЪРЖАВНО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ .....***Error! Bookmark not defined.**
- 4.4. *МЕДИИ .....* **Error! Bookmark not defined.**
- 4.5. *ОБРАЗОВАТЕЛНА СИСТЕМА ...***Error! Bookmark not defined.**
- 4.6 *ЧЛЕНСТВО В ЕС И НАТО .....***Error! Bookmark not defined.**
- 4.7 *. РАЗЧИСТВАНЕ НА МИННИ ПОЛЕТА .....***Error!**
Bookmark not defined.
- 4.8. *МЕЖДУНАРОДЕН НАКАЗАТЕЛЕН ТРИБУНАЛ В ХАГА* **Error! Bookmark not defined.**

4.9.	<i>МЕЖДУНАРОДНИ ФАКТОРИ</i> ..	Error! Bookmark not defined.
4.9.1.	<i>РУСИЯ</i>	Error! Bookmark not defined.
4.9.2.	<i>СЪРБИЯ</i>	Error! Bookmark not defined.
4.9.3.	<i>ТУРЦИЯ</i>	Error! Bookmark not defined.
4.9.4.	<i>ДЪРЖАВИ ОТ БЛИЗКИЯ ИЗТОК И ПЕРСИЙСКИЯ ЗАЛИВ</i>	Error! Bookmark not defined.
4.10.	<i>НАЦИОНАЛЕН ФЛАГ</i>	Error! Bookmark not defined.
4.11.	<i>ФУТБОЛ И ДРУГИ СПОРТОВЕ</i> ..	Error! Bookmark not defined.
	ЗАКЛЮЧЕНИЕ	Error! Bookmark not defined.
	БИБЛИОГРАФИЯ	Error! Bookmark not defined.

II. Съдържание на дисертацията

Структурата на настоящия дисертационен труд включва четири глави.

Първата глава разглежда характера на общественно-политическите процеси, които протичат на територията на Босна и Херцеговина до войната, започнала през 1992 г. Направен е исторически преглед на периода до най-новата история на БиХ. Анализът на събитията демонстрира постоянен конфликт на границата между Изтока и Запада, още от установяването на населяващите територията групи. С появата си като независимо формирование през XII в., средновековната босненска държава, или банатство, е подложена на църковното и политическото влияние едновременно от Рим и Папата, и свързаните с тях

католически владетели от една страна, а от друга - от Константинопол, византийския император и източноправославната византийска църква. Периферното ѝ положение спрямо двата християнски центъра не позволява на нито един от тях трайно да приобщи Босна и Херцеговина към своята културно-цивилизационна сфера. В тази атмосферата богомилството успява да набере популярност. Лутането между империи, религии и доктрини, както и появата и развитието на Сърбия като доминиращ фактор в района превръщат сформиранието на Босна като отделна държава през XII век в закономерен елемент от политическата фрагментация на средновековна Европа, но не и в продукт на етнотериториална консолидация. Обстоятелство, което в значителна степен подсказва особеностите, а и предначертава проблемите и разделителните линии в бъдещото развитие на босненските земи и босненската държава. Още тогава териториите са населявани от сърби, хървати и новозародилите се бошняци – израз на самоопределение на не числящите себе си към нито една от другите две групи по етнически или религиозен признак.

В периода, когато балканските средновековни държави изчезват от политическата карта на Европа, попадайки под властта на Османската империя или Хабсбургската монархия, споменът за собствен държавотворчески процес на съставящите ги народи спомага за съхраняването им в рамките на чуждото господство и дава тласък на национално-консолидационните процеси на Балканите в последствие. В териториите на провинциите на Османската империя Босна и Херцеговина такива процеси обаче не са

налични. За коренното население е по-лесно да възприемат исляма – господстваща религия в новодошлата империя, даваща им добър социален статут. Ползвали се с всички облаги, които Османската империя дава, мюсюлманите в териториите на Босна и Херцеговина виждат в приближаващата промяна на статуквото и настъпването на австро-унгарския период, а в последствие и окупация (1878 г. – 1918 г.), загуба на този господстващ статут. Същевременно, историческата памет на босненските християни – сърби и хървати, е стимул, достатъчен единствено да ги мотивира към обединение със своите родини-майки (впрочем, твърдение, което важи в пълна сила и до днес), но не и да възкреси спомена за Босна като тяхна държава. По тази причина австро-унгарският период на практика не е почитан от нито един от етносите и/или религиите в Босна и Херцеговина. В крайна сметка, в края на XIX и началото на XX в. - времето, когато националният въпрос на Балканите е в своята кулминационна фаза и периодът, дал на Османската империя названието „Болният човек на Европа“ е в своя зенит - утвърдената през годините етнокултурна хетерогенност на босненско-херцеговинските земи не позволява те да се превърнат в държавообразуваща основа, а за пореден път им отрежда място на погранична, спорна земя и следователно – в източник на множество конфликти. Стремещът на Сърбия да постигне своето национално обединение и хърватското недоволство от налаганите режими и политики намират своето изражение в сформирването на няколко на брой националистически движения. Черната ръка, Усташите и Млада Босна оставят следа в световната история със своя национализъм, заговори и анти-държавна дейност, но най-

вече с атентата в Сараево от 1914 г. В периода между Първата и Втората световни войни невъзможността на Кралството на сърби, хървати и словенци да обедини в новата монархия всички свои народи намира израз в убийството на крал Александър в Марсилия. Бляновете за връщане към държавата-майка и етнонационалните терзания обуславят един изпълнен с насилие и ограничения политически живот, характерен впрочем донякъде и за околните новосформирани държави след разпада на Османската империя. Никъде в тях обаче няма толкова наситени и видими различия, а съжителството на повече етноси и религии в кралството допринася за невъзможността държавен модел, включващ тяхно общо бъдеще, да бъде реализиран в действителност.

Въпреки това, след 1945 г. е направен нов опит за такова – създадена е Титова федеративна Югославия. Макар новата административна уредба на държавата и социалистическата доктрина по-скоро да консервират, отколкото да преодоляват съществуващите национални противоречия, все пак няколко десетилетия те наистина остават на заден план.

Конструирането на Босна и Херцеговина като самостоятелна административна единица е признаване на спецификата на един район, в който мюсюлманският елемент е значителен и който, според югославската конституция от 1974 г., получава статут на нация. По това време, а и до момента, бошняците са единствените, добили статут на отделен етнос единствено поради религията, която изповядват. Споровете около това дали наистина са самостоятелна нация имат няколко аспекта, присъщи за

различните научни школи. Според повечето сръбски и хърватски учени, още от времената на Австро-Унгария, през СФРЮ, трудовете на Милошевич и Туджман, и до днес, бошняците не са отделен народ или етнос, а просто ислямизирани сърби и ислямизирани хървати. Те нямат свой етногенезис, тъй като преди приемането на исляма са били хървати и сърби. Нямат и отделен език, затова не могат да бъдат определени като отделен етнос. Никъде тези твърдения не отделят място на факта, че езикът, който след разпада на СФРЮ се говори в новите държави, се е числял за един-единствен в рамките на Югославия.

В защита на бошнячеството като етнос съвременните учени в Босна и Херцеговина твърдят, че образуването на бошняшкия народ е свързано с богомилското движение – тоест бошняците са богомили, приели исляма. Тези теории обаче не обръщат внимание на редица подробности – например, че още преди сформирането на Баната Босна, ръководен от бан-босненец, териториите са населявани от сърби, а първите независими управители на Баната са със сръбски произход.

Социализмът и фигурата на Тито успяват временно да потиснат националистическите нагласи в сърби и хървати. Претопяването на нациите в името на социализма, партията и държавата върши работа докато личността, която го налага, е все още силна и уважавана. Освен това, великосръбските идеи и хърватският национализъм остават приглушени под общата борба в рамките на Студената война, минаваща по оста Изток-Запад. Разпадът на Съюза на съветските социалистически републики (СССР) и срывът на социалистическите режими водят до

политически промени, генериращи геополитически вакуум, който се оказва плодородна основа за засилване на националистическите възгледи и за връщане на старите етноконфесионални кливиджи на преден план. Трансформирането на административните граници в държавни протича с насилие, невиджано от годините на ВСВ – „най-големият колективен провал на Запада“ е факт. По болезнен начин на политическата карта на Европа се появяват седем нови държави и като за начало - три нови езика⁴, превърнали се в последствие в шест⁵.

Босна и Херцеговина изживява кървава война, в която сърби, хървати и бошняци търсят своето - заличаване на мюсюлманската част от населението или претопяването ѝ към сръбската и хърватската, или някаква независимост във формата на новосформирана, независима държава. Създалата се след войната реалност обаче трудно би могла да бъде определена като отправна точка за безконфликтно бъдеще на трите държавотворчески народа.

Втората глава разглежда подробно общото рамково споразумение за мир от Дейтън/Париж в Босна и Херцеговина. Дейтънското споразумение образува особено сложно държавно формирание – държава, разделена на две ентитета, една независима област и още многобройни административни единици. Страна под международен протекторат от военно и гражданско естествено, със

---

⁴ Сръбски, хърватски и бошняшки;

⁵ Изброените три, както и словенски, македонски (непризнат за съществуващ от Република България), а според някои теории – и черногорски;

сформирани безброй държавни структури, често дублиращи функциите си.

Основата на това изобщо да се стигне до споразумение за прекратяване на войната в Босна и Херцеговина може да бъде открита в два съществени политически фактора. От една страна е явно назрялата (макар и в различна степен) воля у всички заинтересовани страни за достигане до край на кръвопролитията и опустошенията. От една страна враждуващите страни вече са с ясното съзнание, че трудно могат да спечелят войната. От другата стоят международните фактори - силното желание на САЩ и американската администрация да упражнят и наложат своето политическо лидерство, като, чрез свои методи и подходи, на своя територия, разрешат тази най-сериозна военна и политическа криза в Европа от Втората световна война до тогава. По това време съседните за войната държави и западноевропейските фактори също са достигнали до етап, в който усещат силна необходимост война с такива размери и мащаб, и най-вече – с извършени толкова военни престъпления и престъпления срещу човечеството - да бъде прекратена. Съвсем логично е изброените вътрешни и международни играчи, сами по себе си, да не могат да намерят решение на проблема.

Вкоренената омраза между враждуващите страни както и присъщите трудности пред всяко чисто политическо решение да остане трайно и стриктно спазвано, налагат укрепването на споразумението, сключено в Дейтън и подписано в Париж, чрез набор от международни гаранции, действащи на различни нива. Заложените пред Хърватия и Съюзна република Югославия отговорности, военните и

правоприлагащите механизми, осигурени от присъствието на ръководените от НАТО многонационални сили под името АЙФОР, апаратът за гражданско изпълнение, ръководен от Службата на Върховния представител, санкционният механизъм, предвиден в Резолюция 1022 на Съвета за сигурност (СС) на ООН - всичко това заедно следва да подsigури действителното спазване и имплементацията на цялата мрежа от разпоредби, съставляващи Дейтънското споразумение.

Накратко то може да се определи като амбициозно и историческо постижение. Успява да спре една брутална война и същевременно да върне на високо ниво отношенията между САЩ и Европа, тръгнали в деградираща посока след няколкото години на неразбирателства, липса на сътрудничество и различен прочит на случващото се по време на войната в БиХ.

Конституцията, създадена чрез споразумението, разпределя политическите позиции спрямо етническата принадлежност и дава поле за съществуването на тежка административна и бюрократична структура, в която своето гарантирано и неотменимо място има всеки от трите враждували етноса. Споразумението обаче не успява да изкорени националистическите възгледи, както и базирания на етнически (а следователно по своя вид и националистически) произход контрол върху ресурсите на страната, заетостта, културата и политическия дневен ред. Така става ясно, че създаването на сложна мрежа от договорни ангажименти и механизми за прилагането им не означава, че е постигнато трайно мирно споразумение, което ще доведе до фактическо желание за мир и

съжителство между гражданите, представляващи всяка от трите враждуващи фракции или между техните военни и политически лидери. Още при подписването на споразумението неговият успех или провалът му са заключени в редица фактори, които обаче ще станат ясни впоследствие: политическата воля на босненските хървати и мюсюлмани за реално изграждане на предвидената федерация в мирен вариант; готовността на босненските сърби да приемат административно и политическо подчинение на централните власти на Босна и Херцеговина и Сараево, и да останат част от суверенна и независима Босна и Херцеговина; както и степента, до която Хърватия и Съюзна република Югославия са готови да упражняват своето политическо влияние върху различните фракции в БиХ или да ги оставят да водят самостоятелни политики; степента, до която командирът на АЙФОР и Върховният представител са готови, но и способни, да упражняват дадените им широки правомощия.

Комбинацията от сложна административна форма, тежка бюрокрация, която да я поддържа, както и водената от елитите политика, базирана на етнически принципи и съвсем различна от тази в другите държави от региона (а и в световен мащаб, може би извън примера на Ливан), води със себе си разнообразни мнения относно ефективността на Дейтънското споразумение. Така, докато според анализите по време на подписването на споразумението в него бива включен най-модерният за времето си набор от разпоредби за защита на човешките права, се оказва, че всички малцинства извън трите упоменати държавотворни общности дори не са признати за съществуващи и нямат

официален статут. Достъпът им до редица права е ограничен, а много от евреите и ромите в териториите търпят сериозни последици от това. Те изобщо не намират място в конституцията или който и да било текст, свързан с човешките права в Босна и Херцеговина, в следствие на което документите се явяват с дискриминативен характер по тяхно отношение.

И все пак Споразумението инициира много други промени, включително свобода на движение в рамките на цялата територия на Босна и Херцеговина, спиране на етническото прочистване, подвеждане под отговорност на извършилите военни престъпления и престъпления срещу човечеството, създаване на държавни институции, които да следят за и да осигуряват прилагането на правата на човека. Създаден е също така Конституционният съд и всички съдилища под него, приведени са в действие реформи в областта на правосъдието, образованието, икономическия и социалния сектори.

Именно благодарение на Дейтънското мирно споразумение, Босна и Херцеговина прави значителна трансформация от разкъсвана от война страна в полуфункционална държава, при това за няколко месеца. Проблемът идва след това – с установяването на тази полуфункционалност за дълъг бъдещ период.

Още след подписването в Париж се сформира дебат относно структурата, баланса и ефективността на договореностите – противоречие, задълбочило се в годините след това, достигнало и до днес. Една от тезите е, че Дейтън е неравноправно споразумение спрямо враждуващите етнически групи. Босненските сърби,

обвинени и в последствие осъдени за извършени етнически прочиствания и геноцид, са „възнаградени“ с етнически чиста и политически почти независима собствена „република“, докато на бошняците и хърватите е отредено да споделят обща „федерация“. Следователно сърбите добиват своя желан автономен статут (макар и не като отделна държава или пък в състава на Сърбия), където контролът им принадлежи – държава в държавата. На фона на това, бошняците и хърватите са политически и военно обвързани (това се случва чрез Вашингтонския договор от 1994 г.) и са принудени да делят институциите и територията си.

Дейтън търпи критики и по линия на ефективното прилагане на разпоредбите си по отношение на свободата на движение, връщане на бежанците в местата им на произход и наказателно преследване на лица, обвинени във военни престъпления и престъпления срещу човечеството. Споразумението безспорно води до съществен напредък веднага след войната – тя е прекратена, до нови военни действия не се стига и до днес. Разпоредбите по отношение на контрола на въоръженията, макар и недолюбвани от сръбските представители, се оказват може би най-бързо приложените и най-ефективни.

Опитите текстовете в сферата на редица други права да бъдат приложени в мирно време обаче показва съществена липса на желание от страна на политическите елити за налагане на път към и процес по консолидация на обществото. Политическите елити се оказват облагодетелствани от създадената ситуация и работят спрямо нея, в нейна подкрепа – *modus vivendi*, който и до

днес се оказва неблагоприятен за развитието на единно обществото и просперираща държава.

На фона на това, като конструктивен процедурен ход може да бъде възприето заложеното силно международно присъствие, установено на основание подпомагане на поддържането на държавността в БиХ. В този смисъл, като урок от случилото се в Райт-Патърсън може да бъде отбелязано следното: при изначална липса на желание за конструктивен подход, са необходими непрекъснати преговори и възможност за промени в поне част от договорените под натиск текстове в дадени бъдещи етапи на тяхното изпълнение. Именно липсата на подобна възможност води до редица неразбирателства сред обществото и политическите му лидери в последвалите години. И докато всеки от етносите, а и непризнатите малцинства, продължава да търси своите права в сложната бюрократична система, клаузите от Дейтън продължават да се оказват момент, на който, с течение на времето, се гледа все по-разностранно.

Така, днес Босна и Херцеговина е все още до голяма степен в нефункционално и неефективно състояние, и не е способна да изпълни изискванията за членство нито в Европейския съюз, нито в НАТО. Има сериозна конституционна дискриминация срещу граждани, които не принадлежат към основните три етнически групи. В днешно време основна необходимост се оказват допълнения към и промени в конституцията, с цел превръщането на Босна и Херцеговина в стабилна демократична държава. В момента в Босна и Херцеговина политическите елити са повече от всякога разделени в

своите (поне) три етнически лагера. От една страна стоят босненските сърби с техните стремежи за суверенна независимост на своя ентитет, от друга са бошняците, със стремежа си за създаване на единна и по-централизирана държава, а от трета - босненски хървати с исканията и стремежите за възраждане на Херцег-Босна като трети ентитет или друга, хърватска федерална единица в рамките на Босна и Херцеговина. Налице са и политическите, социални и икономически настоявания на останалите малцинствени групи в БиХ, непризнати от Дейтънското споразумение и по този начин лишени от основни права. Политическите лидери на трите държавотворни етноса до голяма степен са подкрепяни в исканията си от общностите, които представляват. Изборните резултати често се лутат между победи за крайните националисти и преобладаващ вот за по-умерените политически представители, без да бъде установена едностранна линия на поведение при воденето на вътрешнодържавните политики. Това от своя страна се явява и пречка пред иначе твърдо заявеното желание за евроатлантическа (или поне европейска) интеграция и изобщо пред международния образ на Босна и Херцеговина като надежден и предвидим партньор и съюзник.

Третата глава на дисертационния труд разглежда протеклите през последните почти три десетилетия процеси в Босна и Херцеговина в политическо измерение. През този период САЩ, ЕС и редица други международни организации, отговарящи за и ангажирани с прилагането на мирното споразумение от Дейтън инвестират значителни средства и политически капитал в укрепването и

засилването на способността на централното правителство на Босна и Херцеговина да изпълнява своите функции. В ранните години след войната това включва създаването на единна валута, централна банка, единен пазар, унифицирани регистрационни табели на превозните средства, национално знаме и флаг, и други символи. Редица компетенции са прехвърлени от ентитетите към централното правителство – включително в областта на финансите, правосъдието, сигурността, разузнаването и отбраната. Тези реформи са от решаващо значение за Босна и Херцеговина в следвоенния период и ѝ позволяват да започне своето съществуване като суверенна държава, като същевременно запазва една от най-децентрализираните федерални системи в западния свят, с най-висока степен на автономия за съставните единици.

След първите следвоенни години и наблюдения в тях подем обаче, се развива и паралелен процес по укрепване на поддържащите институции в Република Сръбска и умишлено възпрепятстване на националните държавни институции. Това довежда до следствието, че държавната система се превръща в нефункционална, докато ключовите разпоредби на Дейтън в редица сфери остават неосъществени.

Системата за функциониране на държавата, формулирана край Дейтън, би могла да действа достатъчно добре, ако има политическа воля и желание сред гражданското общество и населението да я приведе в изпълнение и да я накара да работи. Дефектите на почти всички системи - политическа, икономическа, социална, сферата на сигурността в тази лабиринтна държавна конструкция се

оказват значим фактор за забавянето и дори блокирането на процесите по вземане на решения относно външната политика и особено по отношение на присъединяването към блокове и съюзи (икономически, политически, военни и политико-военни). Особен проблем в конкретния случай е изискването всички решения, засягащи държавността и външната политика на Босна и Херцеговина, да се вземат с консенсус от тройката председатели (президенти). Поради диаметрално противоположните интереси на двата ентитета, това е изключително трудоемко и времеемко, а в някои случаи – невъзможно. Проблемът на Дейтън в действителност произтича и от факта, че липсва политическа воля за изпълнението му - националистическите партии се интересуват преди всичко от консолидирането на контрола над институциите в своите собствени ръце и от подкопаване на капацитета на системата за разделение на властите – за тях е неизгодно да бъдат създадени институции, които да работят на базата компромиса и мнозинството, а не на консенсусен принцип.

Отношенията между представителите на етносите, поне що се отнася до връзките между политическите им елити, остават изпълнени с напрежение. Конфликтът често бива разглеждан като замразен такъв, и слаган наред до проблемите между Армения и Азербайджан, Молдова и Приднестровието, Грузия и непризнатите от никого освен Русия и Сирия републики Абхазия и Южна Осетия. В Босна и Херцеговина, засега, неразбирателствата остават основно на политическата плоскост, в която всяка страна се опитва да отстоява единствено собствените си изгоди и собствената си визия за развитието на БиХ. В резултат това

създава ситуация на трайна парализа в институциите и ступор по отношение на политическия прогрес.

Третата глава извежда на преден план тезата, че има ясна връзка между подкрепата за Дейтън и принадлежността към дадена етническа група. Въпреки резервите на всеки един от трите етноса, изглежда, че гражданите на Босна и Херцеговина все още приемат споразумението като единствен възможен компромис както през 1995 г., а и днес. Редица политически лидери гласно заявяват осъзнаването на необходимостта от ревизия на Дейтънското споразумение. Тромавата администрация и сложният политически пъзел се олицетворяват в харчове, равняващи се на близо 60 % от бюджета на държавата. Това идва да покаже обстоятелството, че множеството нива на управление и администрацията дават работа и поминък на съществен брой политически лица и граждани, чието политическо дълголетие се оказва пряко свързано с продължаването на съществуващата система. Тази тенденция е сред малкото общи и за трите етноса.

Друга перцепция относно споразумението представя идеята, че въпреки че от днешна гледна точка Дейтънските предписания са статукво, което не предполага позитивен развой, за по-голямата част от гражданите на Босна и Херцеговина именно споразумението спира продължилата 3 години „братоубийствена война“. И до днес този факт допринася за сравнително по-позитивното отношение към него и все още прави прогнозите за тотален конституционен срив в БиХ неоправдани. Чувството за сигурност, което Дейтън носи, води до неговата подкрепа

както на индивидуално гражданско ниво, така и на общоетническо ниво.

Въпреки това обаче, около три десетилетия след подписването на Дейтънското споразумение, необходимостта от неговата ревизия се усеща във всички нива на обществен и политически живот в Босна и Херцеговина. Консенсус относно това коя част от споразумението не нуждае от ревизия не е постигнат. Вътрешните политически фактори разглеждат ревизията му единствено през призмата на възможност за постигане на своите собствени политически цели – от ревизия на изборното законодателство, но не по линия на препоръките на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ), до връщане на прерогатива над дадени политики в ръцете на ентитетите, или дори до създаването на изцяло нова административна единица.

Реформата на Дейтън представлява основна теза и за редица външни за БиХ фактори, а необходимостта от такава е видима за множество анализатори и докладчици. Промяната изглежда неотложна с оглед невъзможността за постигане на ефективни решения и реализация на ползотворни за държавата и общностите ѝ политики. Нелогичното състояние - сравнително широката обществена подкрепа и сред трите държавотворни етноса на фона на политически разногласия относно конкретните реформи – поставя в голяма неяснота бъдещето на така необходимите реформи и периода, в който те биха били реализирани. Интересни са намеренията на политическите елити – реализирайки политики, базирани повече на личностни и политически интереси, отколкото на

национални, някои сред тях дори не изключват възможността подобно разделение да доведе до ескалация на напрежението в даден момент. Тук обаче идва разликата във възприятията на гражданите на БиХ, а и съседните държави от бившата СФРЮ, които вече са изпитали резултатите от реалното насилие като умишлен политически инструмент, и биха могли да се противопоставят на подновеното използване на подобна тактика в съвремието.

Така, през последните години, вече не се изключва и вариантът за развитие, представляващ нов замразен конфликт в сърцето на Балканите.

Въпреки че насилието под формата на реални конфликти и актове на агресия между етносите в БиХ е намаляло, дори почти отсъства, няма да е преувеличено ако се каже, че ролята на външните за държавата фактори във възпирането му е съществена. Въпреки подема след края на войната, в последните години готовността и волята за политически компромиси между народите на Босна и Херцеговина постоянно отслабва, поради което липсва и реална политическа трансформация на причините, довели до конфликта от 1992 г. – 1995 г. Погледнато от скептично, изглежда, че цялата реторика относно основните въпроси, по които трябва да се търси консенсус и да се прилагат реформи, е просто политическо говорене – именно поради причината, че бездействието по тези линии води до липса на приложни политики и реформи (например изборния закон и законите, регулиращи държавната собственост върху земи и държавната администрация), което пък от своя страна води до невъзможност за изграждане на реално

социално междуобщностно доверие и сближаване. Днес БиХ е блокирана държава, като нейното бъдеще остава неясно, а естеството на всяка потенциална трансформация и размразяване на статуквото – несигурно. Замръзнал, замрял, заседнал или просто объркващ конфликт- това представлява към момента пост-дейтънска Босна и Херцеговина.

Гражданите са разделени и когато става дума за бъдещето на страната. В зависимост от етническата си принадлежност, те искат да видят БиХ като силна и централизирана държава (бошняците) или наблягат на децентрализация и даване на максимални правомощия на ентитетите (сърби и хървати).

През 2020 и 2021 г. междуетническото доверие е на най-ниското си ниво от създаването на проучвания по темата след войната. Доверието между гражданите както в собствената им група, така и извън нея намалява значително. Междуетническите предразсъдъци и безпокойството продължават да влияят върху взаимодействията между различните етнически групи. Пролічвава необходимостта от подобряване на качеството на живот и желанието за позитивна перспектива относно бъдещето. Нещо, което гражданите на Босна и Херцеговина не виждат като опция в самата БиХ.

Четвъртата глава разглежда подробно процесите по деструкция на държавността в Босна и Херцеговина. Направеният в тази част преглед на събития и тенденции утвърждава изводите от предходната глава - позитивно развитие в БиХ има, но е съвсем ограничено. В съвременна Босна и Херцеговина няма основа, върху която да се гради

колективна политическа идентичност, липсва консенсус между трите етноса и политическите им елити, след обявяването на независимостта конфликтът между тях просто е пренесен на друго, към момента невоенно ниво. Почти три десетилетия след края на войната и приемането на Дейтънското споразумение, Босна и Херцеговина продължава да съществува във вида, описан в неговите страници. Безспорно и от политическите елити, и от гражданите на БиХ, е изминат много път. До конституирането на единна общност обаче така и не се стига, като това може да се види в редица примери: олицетворено е във вида управление, дебатите и полемиките в обществения и политически живот в Босна и Херцеговина в съвремието. В полето на международните отношения, БиХ, заедно с Косово, е сред най-изоставащите държави в Западните Балкани що се отнася до европейска и евроатлантическа интеграция след разпада на СФРЮ. Сред главните причини за това се открояват: видът държавно устройство, спецификата на политическата система и нежеланието на съществена част от политическите елити да работят в полза на тази интеграция, а не в своя собствена. Босна и Херцеговина е един от най-комплицираните в света примери за административно деление. И ако деликатният ред в държавата е наложен донякъде от историческата ѝ съдба, то настоящата силна фрагментираност на администрацията и целенасоченото балансиране чрез квоти в почти всички държавни институции не допринася за стабилност и силни демократични институции.

В годините непосредствено след Дейтън централното правителство има само минимален брой компетенции. Ролята на босненската държава и по-конкретно на централната власт в Сараево е до голяма степен символична. Без свои собствени източници на приходи и финансови постъпления, централното правителство се финансира единствено чрез месечни трансфери от ентитетите или чрез международната помощ, която държавата получава. В ограничен брой области, в които институциите на централно ниво имат ексклузивни правомощия, урегулираната необходимост от консенсус и/или съгласуване с ентитетите, позволява на вторите да налагат вето или да блокират процеса по взимане на решения. В практическо измерение това често води до обстоятелството, че политически елити и техните лидери, настроени към засилване на собствената власт и правомощия повече отколкото тези на централните власти, спират процесите и възпрепятстват взимането на решения.

След първоначалния подем и наложените в първото десетилетие след войната реформи в сферата на данъчното и митническото законодателство и служби, съдебната система и др. вече описани, реформите продължават и чрез силни интервенции от страна на Службата на Върховния представител. Множеството съществуващи начини за блокиране на процеса по вземане на решения налагат даването на ВП на бонските правомощия, чрез които службата може да прилага извънредни изпълнителни мерки с цел налагане на Дейтънското мирно споразумение и с цел защита на конституцията на Босна и Херцеговина. С течение на годините, когато САЩ и ЕС намаляват активния

си натиск, ролята на ВП остава все така константно значима. Поради това се оказва, че се образува своеобразен политически вакуум в инерцията по реализацията на реформи. Тази празнота бива запълнена от етнонационалистически лидери. За почти 30-те години след края на войната етническите партии в БиХ са успели да етнизират почти всяка една сфера от съществуването и управлението на държавата. Това важи с пълна сила и за законодателните органи, където управляващите елити използват редица процедурни механизми, но най-вече необходимостта от мнозинство от всеки ентитет, за да блокират законопроекти. В допълнение, изискванията за кворум при вземане на решение за назначаване на служители в структурите на администрацията и изискванията за етнически поделен вот при гласуване в централното правителство, а и самият етнизиран вот в местните парламенти, предоставят редица възможности за процедурни хватки, забавяне на процесите по взимане на решение и налагане на вето. Тези способности биват използвани за блокиране на решения и закони, често без да се обръща внимание на интереса на обществото или на мнението на широката общественост.

Етническото разделение при политическите партии и етнизацията в управлението на Босна и Херцеговина имат своето отрицателно влияние и върху икономическите и социални процеси. По отношение на БВП Босна и Херцеговина изостава от другите страни в региона – процес, който се забързва от 2014 г. насам. Показателите и индикаторите в бизнес средата показват или стагнация, или влошаване през последните пет години. Илюстративен от

фактът, че БиХ е на 90-о място от 190 държави, оценени от Световната банка през 2021 г. относно условията за развитие на малък, среден или голям бизнес в държавата. Освен това, в световен мащаб, едва шест са държавите, класирани на по-ниско място от БиХ, когато става въпрос за стартирането на нов бизнес. В основата на представените затруднения стои тежкия, корумпиран бюрократичен апарат, в който липсва всякаква сигурност и предвидимост що се отнася до възможността частният сектор да работи успоредно или да се конкурира с държавните предприятия. И докато в Босна и Херцеговина също важи световното правило, че именно частният бизнес, чрез данъците си, осигурява съществуването на държавния апарат, то бюрокрацията по никакъв начин не влага усилия за неговото спокойно съществуване или разрастване. Държавата е на 68-о място в индекса на икономическите свободи на американската фондация „Херитидж“ и според него основната пречка за по-голяма и осезаема икономическа свобода остават провалите в сферата на върховенството на закона: неурегулираното право на собственост над земи, съдебната неефективност, корупцията. Освен това, съдебната система е твърде бавна що се отнася до прилагането на търговското (а и всяко друго) право. Това прави спазването на договорни задължения в рамките на установени срокове буквално незадължително – все предпоставки, които карат чуждестранните инвеститори да не виждат в БиХ надежден бизнес партньор.

Сериозен проблем в държавата са и медиите - подвластни на различните политически фракции, те допринасят за

формирането на крайни нагласи. Ако се приеме, че свободата на медиите и свободата на изразяване са признаци за стабилността на демокрацията, то в Босна и Херцеговина политическите елити ги използват, за да играят с националните чувства и болки на етносите. По повод, в една от своите резолюции, още през 2013 г., Европейският парламент обръща внимание на този проблем. В текста се посочва, че ЕП „настоятелно призовава органите на Босна и Херцеговина да насърчат развитието на независими и разнообразни медии без политическа намеса, етническа разпокъсаност и поляризация“. ЕП изтъква специалната роля на обществените медии за укрепването на демокрацията и социалното сближаване и призовава органите на управление да гарантират, че тези медии са финансово устойчиви и независими, и отговарят на европейските стандарти. В последствие ЕС, чрез своите органи, регулярно изразява притеснение, че в БиХ продължава да се оказва политически натиск върху журналисти и да се отправят заплахи срещу тях, както и загриженост във връзка с опитите да се подкопае независимостта на Агенцията за регулиране на съобщенията и на обществените радио- и телевизионни оператори.

Медийният пейзаж в Босна и Херцеговина остава обременен от политическо влияние, пристрастно отразяване, лошо прилагане на законодателството, свързано с медиите, и непрозрачна собственост и финансиране.

На ниво образователна система в Босна и Херцеговина изостава както от съседите си в региона, така и от редица

държави в световен план. Според оценките на Програмата за международно оценяване на учениците (PISA) младежите в БиХ се представят под средното за държавите в Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) ниво, и също така под средното за повечето си връстници от региона и от ЕС. Анализът на организацията казва още, че образователната система не предоставя на завършилите уменията, необходими за активно и безпроблемно включване в пазара на труда. Това е естествено следствие от вида образователна система, съществуваща в Босна и Херцеговина. Държавата няма единно министерство на образованието на държавно ниво. Вместо това, в компетенциите на Министерството на гражданските работи е включено образованието както на национално, така и на ниво ентитети. Така, 13 министерства на образованието функционират на различни нива: две на ниво ентитети (ФБиХ и Република Сръбска), десет на кантонално ниво и едно на областно ниво (окръг Бръчко). С оглед бившата принадлежност към Югославия, войната и трите държавотворни етноса, не е изненадващо, че в Босна и Херцеговина функционират три отделни образователни системи, базирани на три различни учебни програми, две от които (сръбската и хърватската) до голяма степен са заимствани от Сърбия и Хърватия. Третата, босненска система, е адаптирана от по-ранната, предвоенна образователна система на Република Босна и Херцеговина. Твърди се, че начинът, по който се предоставя образованието по време на войната, затвърждава конфликтните между сърби, хървати и бошняци, като създава стереотипи и насърчава наратива на разделение. Друг проблем на образователната система в Босна и

Херцеговина, е системата, известна като „две училища под един покрив“. Тя е разпространена в около 50 учебни заведения във Федерация БиХ, много от които са създадени, когато на завърналите се деца – бежанци или вътрешноразселени лица (ВРЛ) - е било разрешено да споделят обща училищна сграда с доминиращата етническа група. Феноменът, при който в една сграда на едно училище след войната започват да се помещават две нови училища, чиито ученици се обучават на различни езици (босненски, сръбски или хърватски), е най-често срещан в двата смесени кантона на Федерация БиХ. Съществуването му е защитавано от политиците на основа опазване на хърватския или босненския език.

На фона на сложната обстановка на безкрайно оплетено разделение на функции между етноси, вътрешни и външни властови органи, международното позициониране на страната няма как да изглежда добре. През януари 2006 г. Босна и Херцеговина официално сключва споразумение за стартиране на технически преговори за сключване на Споразумение за стабилизиране и асоцииране с Европейския съюз. Оттогава досега са излезли няколко доклада на различни комисии на ЕС, в които се подчертава, че държавата не осъществява никакъв прогрес и не предприема никакви пълни или частични действия за изпълнението на изискванията на ЕС. През 2020 г. в доклада на Комитета по регионите към Европейския съюз се стига до заключението, че „поради настоящата безизходна ситуация в политически и институционален план, Босна и Херцеговина не е в състояние да спази ангажиментите си в областта на местното си и регионално

самоуправление”. Местните администрации изпитват все по-голямо недоверие помежду си, работата им става все по-тромава, а разпокъсаността на общините на база етнически принцип се засилва. Според доклада невъзможността на Босна и Херцеговина да стигне до политически компромис и съответно до консенсус се отразява твърде отрицателно върху опитите на страната да изразява единно мнение по европейските въпроси, които я засягат. Всичко това спира реформите в страната, за чието успешно реализиране ЕС настоява от дълго време.

Споразумението за стабилизиране и асоцииране между Босна и Херцеговина и ЕС е подписано през 2008 г. в Люксембург, заедно с Временно споразумение, с което се уреждат търговията и свързаните с нея въпроси, считано от 1 юли 2008 г.

Членството на БиХ в НАТО остава в сферата на (почти) невъзможното. Основна причина се явяват политическите различия в идеите и възгледите на трите държавотворни народа и техните лидери. Позицията на сръбските политически партии, лидерите им и етническите сърби в БиХ отстояват виждането за военен неутралитет на държавата и застъпват схващането, че са против значителните разходи, които според тях биха произтекли от евентуално присъединяване на БиХ към НАТО. В условията както на местните избори през 2020 г., така и на общите избори през 2022 г. често в предизборната кампания бива декларирана твърдата позиция на водещите сръбски партии срещу членство в Алианса.

Проблематичен за БиХ е и Международният наказателен трибунал за бивша Югославия – съдът, създаден от

Организацията на обединените нации, с цел да разследва военните престъпления, извършени по време на югославските войни и да съди техните извършители. Съдът има юрисдикция върху четири групи престъпления, извършени на територията на бивша Югославия след 1991 г.: тежки нарушения на Женевските конвенции, военни престъпления, геноцид и престъпления срещу човечеството. Максималната присъда, която има правото да налага, е доживотен затвор. През времето на своето действие съдът повдига обвинения срещу 161 лица в 70 производства. Освен Втората световна война, нито една война не е толкова проучвана и със сигурност нито една не е била обект на толкова съдебни процедури. В общностите на Босна и Херцеговина няма единодушие по линия на решенията и ефективността на съда.

В четвърта глава е разгледано и негативното влияние на някои международни фактори върху вътрешнополитическия процес в Босна и Херцеговина – Русия, Сърбия и Турция, както и на някоя държава от Персийския залив.

Политическото влияние на Русия върху Босна и Херцеговина би могло да бъде определено като фундаментално за политическото състояние на БиХ в цялост и за двата ентитета по единично. В Република Сръбска руското влияние е най-отчетливо, а верността и подкрепата към Руската федерация от политическите елити е сред решаващите фактори за спечелването на изборите. Правителството на Република Сръбска, ръководено от една и съща управляваща партия в продължение на над 15 години, едновременно търси подкрепа и отстоява

позицията на Руската федерация до степен да бъде считана за нейна марионетна структура („прокси“ структура). Има няколко нива, на които това влияние е видимо. Формалното ниво на руското влияние е чрез преките правомощия за вземане на решения във функционирането на Службата на върховния представител. Както стана ясно, по отношение на гражданската сфера, СВП, в ролята си и на представител на ЕС за държавата, се явява най-мощната международна институция в страната. Подкрепата или отричането на действия и препоръки на ВП дава на Русия глас в политическата динамика в държавата, както и пряко влияние върху цялата работа на международна общност в Република Сръбска конкретно. Анти-натовската реторика и отстояването на позиции против присъединяването на БиХ в Алианса е сред най-съществените индикатори за нивото на руското политическо влияние върху БиХ и политическите ѝ елити.

Отношенията между Босна и Херцеговина и Сърбия през десетилетията след войната запазват своя напрегнат и не особено благоприятен характер. Повечето от проблемите в отношенията на Сърбия с Босна и Херцеговина по същество приличат и на тези между Сърбия и Хърватия, и произтичат от различното тълкуване на събитията, довели до колапса на бивша Югославия и избухването на етническите конфликти и войната след това, включително и относно резултатите от тези войни. Проблемите в официалните отношения между Сърбия и Босна и Херцеговина са преди всичко причинени от спорове и конфликти, които съществуват в отношенията между политически лидери на бошняците и босненските сърби.

Интензитетът на посоченото има ежегодна цикличност със спадове и застои, като най-голямо напрежение се усеща около две конкретни събития, свързани с войната и случили се в период от три седмици. Едното е клането в Сребреница от средата на м. юли 1995 г., а второто - настъплението на хърватската армия, известно като „Операция Буря“, случила се в началото на август 1995 г.

Наследството на османското владичество бележи дълбоко босненското общество и обяснява някои от най-изявените му характеристики – например ислямът като негово религиозно наследство, изкуството, повлияно от Османската империя – са само някои от причините, поради които Босна и Херцеговина (по думите на бившия турски министър на външните работи Ахмет Давутоглу) е олицетворение на „мини-Балканите“ и защо Сараево заема особено и специално място за турците. В Босна и Херцеговина оперира и друга мека сила - прокараната от държавите в Персийския залив, ежегодно засилващи присъствието и влиянието си. Държавите от арабския свят имат своя културен и религиозен отпечатък върху БиХ още от времето на Османската империя. Идентично със случая на Турция, докато БиХ е част от Югославия, културният, политически и социален обмен са на съществено по-ниско ниво. След разпада на СФРЮ и особено по време на войната от 1992 г. -1995 г. множество граждани от арабски произход пътуват от Близкия Изток за Босна и Херцеговина и се включват в бойните действия на страната на бошняците. Макар че повечето от тях се връщат към държавите си на произход след края на бойните действия, в БиХ се заражда салафисткият прочит на исляма.

Салафизмът се различава съществено с местния вариант на исляма – съществувал векове успоредно с католицизма и източното православие, и силно ограничаван във времето на СФРЮ. Още тогава Саудитска арабия (СА) предоставя възможност за изучаване на Корана и курсове по арабски.

В обществата на БиХ могат да се видят и различни нагласи към националните символи на държавата - те идват като поредното свидетелство в полза на това, че почти три десетилетия след края на войната босненците все още не са изградили обща национална идентичност. Ситуация е отразена и в законодателството на държавата, където действащият закон не уточнява кога и къде могат да се показват знамена, които не са официални. Няма общо мнение относно националния флаг и ентитетите го ползват и разполагат по собствено усмотрение.

В тази част на изследването е разгледано и влиянието на футбола и спорта като цяло в БиХ върху обществото. Те са проводник на допълнително разделение по етническа и религиозна линия.

III. Заключение

Босна и Херцеговина, наред с Косово, а отчасти и Република Северна Македония, са сред най-потърпевшите от разпада на Социалистическа федеративна република Югославия. Потискани с години, а понякога и успешно забравяни, различията между гражданите на БиХ връхлитат с нова сила в началото на югославските войни. В държавата и до днес междуобщностните конфликти не са рядкост. Политическо разбирателство има рядко – налично е поне относно това как държавата да функционира в един

екзистенц-минимум, който да предотвратява нейния разпад. Парадоксът е налице – хроничната дисфункционалност на институциите в БиХ поддържа нейното съществуване като държава. От друга страна стои гражданският мир, гравитиращ на почти същото ниво. Живот в „толерантната непоносимост“. Военният конфликт от периода 1992 - 1995 г. далеч не е неизбежен резултат единствено от вековна етническа омраза. Но намира своето обяснение в предходдалата го история и съжителството на различни етноси, ръководени от различни империи векове наред – с честа смяна на статута на господстващи и управлявани. Представите за етническа и национална идентичност, потискани по времето на СФРЮ, ескалират в своето неразбирателство, в желанието за експресия и доминация на своя лик и образ над чуждия именно в периода, в който геополитическите промени на Балканите, а и в световен мащаб, позволяват това.

И докато безспорно бошняците представляват най-големия брой цивилни (и военни) жертви на войната, действията по етническо прочистване имат и своя страничен ефект – изграждане на наратив в жертвения спектър, често надграждащ изчистения исторически разказ относно случилото се.

Босна и Херцеговина остава политически разделена, изпълнена с привидно непреодолими политически дразги. Помирение на местно ниво има дотолкова, доколкото нов въоръжен конфликт не е избухнал. Гражданите на БиХ от различните етноси живеят в съвременния вариант на мирното съвместно съществуване – приели, че „другия“ го има, но не особено доволни от самия факт на

необходимостта от съжителстването с него. Междубщностната интеракция не е предпочитана от етносите, но нейната неизбежност я предполага. Самата война започва отгоре надолу, но намира почва и в ежедневно неразбирателство между гражданите. Тежката политическа криза, в която живее Босна и Херцеговина и до днес, идва да покаже, че което и да било дългосрочното политическо помирение ще изисква истинска политическа воля отново отгоре надолу. Тя обаче задължително трябва да се основава и на гражданска инициатива, разбиране и приемане. Единствено ясното желание на големи обществени групи, произвеждащи развито и ясно заявяващо себе си гражданско общество би могло да даде достатъчно силен тласък от една страна за смяна на застоялите се в публичния сектор политически фигури, а от друга за реформи в Дейтънското споразумение и за промяна на системата на функциониране на БиХ. Към момента изглежда, че изброените елементи и волята за постигането им все още липсват в Босна и Херцеговина, нейните политическите елити и гражданите от държавотворните етноси.

Трите десетилетия, изминали от началото на конфликта, логично водят до промени в структурата и признаците, които днес могат да бъдат наблюдавани в обществото и общностите на БиХ. И макар насилието като процес и войната в конвенционалния смисъл да се приемат за изключени като вариант, гражданите на държавата все така не определят себе си като босненци, а като сърби, хървати и бошняци. Това отчасти е стимулирано от самото Дейтънско мирно споразумение и Конституцията на Босна

и Херцеговина – даващи привилегии на трите държавотворни народа именно защото са такива и са етнически дефинирани, а не както е характерно за гражданските права в развитите демокрации, просто защото гражданите са граждани и получават с раждането си основни човешки индивидуални права.

Така, естествен идва въпросът дали съществува реален интерес или намерение сред водещите вътрешни или външни участници за Босна и Херцеговина ситуацията в държавата да бъде нормализирана и трансформирана. Отговорът, в най-оптимистичния си вариант, не е обнадеждаващ. Външните стимули, насочени към насърчаване на вътрешните реформи, изглеждат и до днес най-добрата опция, която Босна и Херцеговина би могла да използва, за да тръгне по път на реформи и траен мир. ЕС остава, поне на хартия, най-значимата награда, която държавата би могла да получи, а от друга страна самото членство в Съюза се оказва сред малкото не толкова поляризиращи политически ходове за гражданите и политическите елити на държавата. Въпреки това, години наред прогресът и в тази сфера е незначителен, забавян от регионалните политически фактори, които имат политически и финансов личен интерес от продължаващо статукво на нестабилност. Все по-засилващата се неустойчивост в глобален план, новите геополитически реалности, идващи като следствие от войната между Украйна и Русия, и самите военни действия там допълнително допринасят за непредсказуемостта както на глобалната международна сцена, така и в Босна и Херцеговина, представляваща поле на западни и руски

интереси едновременно. Нарастващата сложност на социално дестабилизиращите тактики на хибридната война, а вече и реалността конвенционални бойни действия да се водят в близост до границите ѝ, се оказват реална заплаха за БиХ, която днес може да бъде определена като зона на замръзнал конфликт с потенциал за неговата ескалация.

Днес сериозните проблеми от политически, административен и икономически характер, пред които е изправена БиХ с нейното федерално устройство, правят необходимостта от конституционни промени водеща в политическия дневен ред в БиХ. От самото начало и от начина на подписване на Дейтънското споразумение, донасящо мир след продължилата три години война, е ясно, че устойчива реформа може да се осъществи само чрез институциите на БиХ и със съгласието на трите етнически народа на БиХ. Необходимите административна и изборна реформи са видими и ясни, но са заобикаляни с години от политическите елити, задоволени от статуквото, даващо им редица предимства пред потенциалните общи избори, включващи етносите извън трите основни, и сформиращи в следствие една обща за държавата администрация. Именно тези действия обаче са особено нужни по пътя към европейска интеграция и бягство от евентуална нова война.

Не е преувеличена оценката, че напредъкът, постигнат през последните почти три десетилетия, е до известна степен изграден върху много нестабилни основи, като гражданите на Босна и Херцеговина, а също и международната общност, обръщат повече внимание на повърхностните признаци на мира и по-малко на развитието на културата и

съжителството между общностите. Последните са тези, които всъщност биха могли да поддържат по-дългосрочно помирението чрез изграждане на връзки, като така развиват демокрацията и подпомагат за стабилното управление. Критиците на Дейтън още от самото начало изразяват своите опасения, че двата ентитета са се доближили твърде близо до това да бъдат държави сами по себе си и че Дейтънското споразумение по-скоро засилва сепаратизма и национализма за сметка на интеграцията. Необходимостта от редица международни фигури, които да допринасят за реализацията на дейтънските договорености и да поддържат работата на институциите, финансовата сфера, законодателните органи и като цяло изпълнението на Конституцията на БиХ само идва да потвърди колко крехки са основите, върху които държавата се опитва да изгради себе си.

Три десетилетия след началото на босненските войни сърби, хървати и бошняци все така не живеят „заедно” в пълния смисъл на онова интегрирано общество, което се грижи за себе си и нуждите си, което е коректив на властта и знае как да се възползва от правата си.

Системата, по която функционира Босна и Херцеговина, все пак има своите позитиви – през 1995 г. тя се оказва реално ефективна за разрешаване на конфликта в дадения момент. Тогава продължителните военни действия са преустановени, мирът е осигурен и подписан, изградени са институции, които започват бързо да работят. Но този вариант на държавно устройство и съществуване продължава да бъде предназначен единствено и само, за да създаде мир. Не и за да го поддържа. През последните

години се чуват безброй много мнения по повод ревизията на Дейтънското споразумение – донесло мир, но трудно функциониращо в мирно време. Ревизия, която с всеки изминал месец, с всеки нови избори и с всеки поредни сблъсъци по улиците на босненските градове, изглежда все по-нужна и неизбежна, но и невъзможна. Говори се много и за промяна в административната система на страната, в държавната администрация. Едва ли обаче който и да било държавник би имал смелостта да предприеме подобна крачка – очакваната безработица след това би била политическо самоубийство за всекиго. При всички положения страната има нужда от подобряване на нивото и стандарта на живот. Две неща, особено нужни по пътя към европейска интеграция и избягването на евентуална нова война.

От самото начало не-босненските представители играят важна роля във вътрешната политика на Босна и Херцеговина. Управителят на централната банка например не трябва да е неин гражданин или гражданин на която и да било нейна съседна държава – така, първият е французин, а вторият – новозеландец. Управителят на окръга Бръчко до 2012 г. също не трябваше да е да е от Босна и Херцеговина. Разделението в Босна и Херцеговина не е от тези, които времето може да излекува. Очакването, че с минаването на годините трупаните десетилетията различия ще се изгладят и ще бъдат забравени може да изглежда като обикновено по-позитивно мислене през 1995 г., но от днешна гледна точка е видим, непрактичен опортюнизъм. Германският физик и „баща“ на квантовата механика Макс Планк казва, че новата научна истина не триумфира, като убеждава

своите опоненти, карайки ги да видят светлината - а по-скоро защото опонентите ѝ в крайна сметка изчезват по естествен път и израства ново поколение, което е запознато с нея. И ако предположим, че това е вярно за науката – едно от може би най-рационалните човешки начинания, то твърдението става още по-подходящо за редица емоционални въпроси, каквито в действителност са индивидуалната и социалната идентичности. Следователно бихме могли да кажем, че времето помага дотолкова, че хората, чиито нагласи и възприятия за даден период и/или събития са се втвърдили толкова много, че са станали по същество непроменими, изчезват по естествен път и биха могли да бъдат наследени от по-гъвкави и не толкова тесногърди представители на младите поколения.

Именно с това обаче се ограничава единственото, което времето само по себе си би могло да даде на конфликт от този тип. И то отново в комбинация с оптимистичните нагласи, че все пак националистическите възгледи няма да бъдат предадени от поколение на поколение. Тоест, времето не неизменно носи позитивно развитие и помирение. В този смисъл, дългосрочните низходящи тенденции в Босна и Херцеговина са съвсем реалистичен вариант за развитие на събитията в държава, в която учениците от различните етноси учат различна история (и редица други предмети) от различни бошняшки, хърватски и сръбски учебници, в етнически сегрегирани класни стаи. Това е рецепта за продължаване на етническите разделения и утвърждаване на наративите за жертвите и насилниците, а не за тяхното смекчаване. Помирението може да не изисква написване на съвместна консенсусна история, но

изисква признаване на истината на другия в собствения разказ. Днес обаче общностите на бивша Югославия изглеждат толкова далеч от тази точка, колкото и през 1995 г.

Никой не знае дали различните етнически общности един ден ще стигнат до момента, в който отрицанието на другия вече няма да се разглежда като централен компонент на собствената им идентичност, „дали в крайна сметка ще започнат да виждат контурите на човешките същества от другата страна на оградата през тъмните облаци на враждата, които ги скриват“.⁶ Но дори и този ден да дойде, това ще се дължи на това как общностите на бивша Югославия са решили да използват нейното наследство. Този процес ще зависи до голяма степен от наличието на мъдро политическо лидерство, което досега е в изключителен недостиг, а също и от трансформирането на редица от посочените проблемни за Босна и Херцеговина сфери, сред които ролята на медиите от ескалатори в деескалатори на конфликти и напрежение, от ефективното правосъдие и борбата с корупцията, от развитието на гражданско общество. Дори и с най-добри намерения и съществени усилия обаче няма никаква гаранция, че този процес в крайна сметка ще успее.

В момента сред обществото на Босна и Херцеговина съществува относителен мир и вяра, че нов въоръжен конфликт не е неизбежно следствие от статуквото, в което

---

⁶ Bar-Tal, D.; “A Sense of Self-Perceived Collective Victimhood in Intractable Conflicts”; International Review of the Red Cross; Volume 91 Number 874 June 2009; p. 229-238;

се намират. Сред международната общност обаче сякаш е видимо мълчаливо общоприето мнение, че в БиХ е възможен нов въоръжен конфликт с ниска интензивност – вероятно не в краткосрочен план, но напред във времето и при липса на активни действия за предотвратяването му. При нов активен конфликт в държавата, той неизбежно би бил международен – за разлика от подхода на Запада в Украйна (без директна военна намеса), едва ли НАТО, ЕС и ООН биха оставили, при това за втори път, държава, в която вече са разположили свои военни части, да премине през втора война от типа на тази през 90-те. Всъщност постоянното отлагане – по различни политически, социални и културни причини - на конкретни мерки, които да осигурят политическо помирение и да ограничат достъпа на крайните националисти до политическата система, е доказателство за сериозността на ситуацията. На фона на случващото се в Украйна, ескалация на напрежението в Босна и Херцеговина става все по-вероятна, особено с помощта на Русия. Подобен конфликт може да се превърне в нова гореща точка, която да застраши сигурността на цяла Европа.

Въпросът за единството на Босна и Херцеговина отново стана особено актуален след началото на руската агресия срещу Украйна. Войната, водена от Москва, засилва страховете, че Русия може да използва вътрешното разделение в Босна и Херцеговина, за да насърчи и засили вековните сепаратистки тенденции. От началото на войната в Украйна Русия се опитва да увеличи влиянието си върху босненските сърби, което се вижда от реториката на руския посланик в държавата чрез директната негова

заявка, че Русия ще реагира, ако БиХ се присъедини към НАТО и че западните страни не трябва да предприемат действия, които биха могли да дестабилизируют ситуацията в Босна и Херцеговина. Явно сътрудничество с НАТО се възприема от Москва за притежаващо сходен негативен ефект.

На фона на това, привеждането в практика на решенията на институциите в РС от края на 2021 г. (създаване на собствена армия, съдебна система, данъчни органи и др.) би представлявало де факто отделяне на ентитета. Това ще доведе до разпад на институционалната система на Босна и Херцеговина, докато РС ще постигне финансова независимост, а чрез изграждането на собствена армия ще придобие и способност да се защитава сама. Въпреки че действията на Додик наподобяват тези на босненските сръбски лидери точно преди избухването на войната през 1992 г., те също са симптоми на хроничната дисфункционалност на босненската държава. Заявките за бъдещите му политики и деяния за изпълнението им чертаят крайно негативни сценарии за бъдещето на БиХ. С тези свои действия Милорад Додик настройва още повече срещу себе си про-босненските партии. Настояването съдебните органи на БиХ да не могат да упражняват правомощията си на територията на РС, тъй като ще бъдат създадени паралелни институции, е доказателство, че той продължава своята агресивна политика и реторика. Обезпокоителен е фактът, че според настоящия президент на РС Прокуратурата и Съда са преминали границата и това ще доведе до края на БиХ. Това показва, че Додик твърдо и убедително ще следва предначертаните си планове за

прехвърляне на правомощията от държавно на ентитетско ниво. В случай, че тези действия продължат, всеки последващ малък детайл би могъл да доведе до сериозни последици и за БиХ, и за стабилността, сигурността и мира в региона. Продължаващата размяна на взаимни обвинения и упреци от страна на различните лагери също е в ущърб на бъдещето и целостта на БиХ. Доверието на обществеността е силно изчерпано, което също води до по-голямо напрежение, тъй като се губи видимостта на все пак съществуващите перспективи пред страната. В тази връзка, е крайно видима необходимостта от промяна на основните лидери, за да бъдат преодолени раните от миналото и да се продължи напред в интерес на запазването на целостта и суверенитета на БиХ и нейната европейска и евентуално, в дългосрочен план, евроатлантическа перспектива.

С малки изключения, основно в окръг Бръчко, правителствата, парламентите и съдебната система на Босна и Херцеговина и нейните ентитети са превзети от корупция и клиентелизъм, като работят на принципите на политизация и етнизация. В резултат на това, вярата на гражданите в способността на правителството да се справя както с ежедневните си задачи, така и с тежките за страната казуси, е минимална. Политическите партии се ръководят от личности, изградени от система, пропита с авторитарни тенденции и етнически страхове, и които днес разпалват етническа нетолерантност, за да изпълняват политическите си цели. В този климат институциите на БиХ разкриват бруталната истина за външно управляваното държавно изграждане и недостатъците на подхода „демократизация преди институционализация“. Разбира се, част от проблема

е отговорът на международната общност на редицата малки политически кризи, случвали се през годините – призови за деескалация на политическото напрежение, търсене на път към разбирателство и настояване за реализация и прилагане на реформи. Думи, които не са последвани от практически ходове в търсене на устойчива почва за тяхното осъществяване. В действителност, всяка една от прилаганите реформи или приеманите политически завои винаги са били удовлетворяващи и допускани от националистически настроените политици. Този път и така водената политика, както от вътрешните, така и от международните фактори в БиХ, е път, който единствено може да доведе до разпадането на държавата. Години наред разширяването на ЕС и включването в състава му на държавите от Западните Балкани бе възприемано като така необходимия ключ към стабилността и дългосрочното развитие на Босна и Херцеговина, но процесът на присъединяване, както и подкрепеният от ЕС Берлински процес се оказаха в застой. В процеса на европейска интеграция Украйна и Молдова прескочиха чакащите на опашка Босна и Херцеговина и Косово, които от години настояват да получат статут на кандидати членки. Макар че БиХ получила покана и се превърна в страна-кандидат за пълноправно членство в ЕС, реални преговори ще бъдат стартирани едва след като изпълни 14-те условия, заложили в становището на Европейската Комисия, разгледано в настоящото изследване. Основните препоръки се отнасят до промени в Конституцията и изборните правила - особено предизвикателство, тъй като трите водещи етнически групи едва ли някога биха приели да сложат край на своите

изключителни права при избора или назначаването в изпълнителната, законодателната и съдебната власти.

Обобщен извод: Казаното в настоящото Заключение дава основание да се твърди, че **постигнатото цялостното изследване потвърждава хипотезата на дисертационния труд**, че Дейтънското споразумение е първопричината, катализаторът и основното условие, за да са налични всички политики за изграждане, но и всички процеси по деструкция на държавността в Босна и Херцеговина, и че е необходима негова ревизия и промяна на произтичащата от него конституция, които биха били единственият път към намаляване на негативните процеси в междуобщностните отношения, към утвърждаването на Босна и Херцеговина като правова и демократична държава с функциониращи институции.

Какво трябва да се промени?

Исходно условие е осъществяване на промяна на Конституцията на Босна и Херцеговина. Необходимостта от нея е посочена и от Европейска комисия за демокрация чрез право, позната още като Венецианската комисия, която излезе с подробен анализ и ясни индикации какво трябва да се промени. Последваха решенията на ЕСПЧ. Всички те, включително и всички становища на Европейската комисия, изискват конституционна промяна.

Всяка конституционна реформа би следвало преди всичко да стартира от необходимостта да бъде изяснена объркващата комбинация между принципа за споделяне на властта и елементите на етнически федерализъм. Изчистването на всички неясни моменти трябва да започне

още от основите на многонационалната система на Босна и Херцеговина.

Всички варианти ще трябва да се основават на диференциация на териториално и етническо представителство. Докато първото се отнася до цялото население и правата на гражданите, груповите интереси като израз на зачитането на многообразието се отнасят до специфични въпроси от особено значение за отделните групи в рамките на населението. Обратно, сегашното устройство отразява идентифицирането на (части от) територия с една доминираща група според схемата на етническия федерализъм в СФРЮ, в комбинация с отбранителна логика за прекратяване на огъня.

Описаното лежи на възприятието, че териториалните интереси са идентични с тези на съответната доминираща група на дадената територия (например сърби в Република Сръбска, хървати в някои части на Федерацията и бошняци в други). Съответните неясноти в Дейтънското мирно споразумение се подсилват от системата на етнически разделени политически партии и медии. За разлика от повечето други федерални системи в световен мащаб, федерализмът в БиХ не увеличава демократичното участие на всички граждани, а по-скоро служи за осигуряване на етническите интереси на дадени групи.

Друг съществен въпрос се отнася до основните права и свободи, т.е. коригирането на баланса между индивидуални и групови права. Колективното измерение със сигурност е важно в БиХ в исторически план (не само поради войната, но от системата за управление още в Османската империя и до многонационалната Югославия)

и е важно и днес. Съвременната доминация на възприемането на „колективното“ от гледна точка единствено на политическото представителство трябва да бъде балансирана с гаранция за индивидуалните права на гражданите.

Ефективното териториално управление е следващият важен въпрос. В страна с население от около 4 млн. жители всяко намаляване на институционалната тежест и бягството от тежката бюрократична система би било огромна печалба за качеството на демокрацията и за ползите от самата демократична система (сред които най-вече яснота при вземането на решения и политическа отговорност) и би спестило ресурси. В идеалния случай общините и регионите на самоуправление е логично да бъдат създадени на поднационално ниво според исторически, икономически и географски критерии, за да се благоприятства децентрализираното икономическо развитие по примера на събитията след ВСВ в италианските региони през 1948 г. и германските провинции през 1949 г., които през следващите десетилетия развиват свои собствени политически идентичности като поднационални политически общности.

Настоящата структура на Босна и Херцеговина, включваща две вече съществуващи, често антагонистични единици, може да бъде променена само чрез пълна ревизия на Дейтънското споразумение, което обаче не изглежда политически осъществимо. Необходимата за ФБиХ реформа предполага намаляване на броя на кантоните и превръщането им в ефективно междинно ниво на териториално управление с икономически и планови

функции. В миналото подобни предложения е имало, като те са редовно отхвърляни. Във всеки случай сътрудничеството между териториалните органи на всички нива на управление е ключово за по-ефективното териториално управление.

По този начин трябва да се коригират отношенията между териториалното управление, съставните народи и отделните граждани. Териториалните и гражданските елементи трябва да бъдат засилени, а груповите права да се свържат със сфери на специфични колективни интереси. Необходими са и някои корекции на сегашното федерално устройство, с цел федерализмът ефективно да заработи като система и да гарантира и трите си основни цели: интегративната функция („самоуправление и споделено управление“), „вертикалното“ разделяне и ограничаване на власт, както и повече участие на гражданите.

При ревизия на Дейтън следва също така да бъде изрично упомената европейската интеграция като цел пред държавата. Умишлено се набляга на европейска, а не на евроатлантическа поради липсата на консенсус относно участието на БиХ в НАТО, но също и с оглед актуалните събития и войната в Украйна.

Промяната в изборната система, също крайно необходима, може да се постигне и чрез многократно споменаваната промяна в Конституцията, за която обаче би била необходима политическа воля, каквато към момента отсъства. Фактът, че и трите етноса настояват за трансформация, но различна и съответно угодна само на техните конкретни политически нужди, показва, че е необходимо междинно решение, позиционирано между

невъзможността за постигане на адекватна и подходяща реформа, и политическия пат, провокиран от различните искания. Намирането на такова решение, което да предефинира етническото представителство, може да представлява например непряк избор на един-единствен държавен глава, избран (назначаван) от общия парламент, като ходът би вървял в комбинация с намаляване на президентските правомощия. Подобно преформулиране на държавното устройство на Босна и Херцеговина би било и в унисон с исканията на западните участници в преговорите от Дейтън. Етническата легитимация на президент, избран по този начин, може да бъде постигната чрез вот на доверие от делегатите на всички етнически групи, събрани в парламента.

Алтернативна идея може да бъде и включването на непряко гласуване чрез система от избирателни колегии. Трети вариант – макар и често смятан за нефункционален - би задържал сегашния режим на преки избори, като президентството бъде разширено и в него бъде включен представител на групата „други“. Варианти за реформи са предлагани и от Венецианската комисия, и от ЕС, и от ЕСПЧ във връзка със защита правата на всички общности, населяващи Босна и Херцеговина. Така или иначе институциите остават перманентно блокирани от нефункционалните преговори между различните политически фракции в БиХ.

Липсата на ясна визия за възможна реформа сочи, че е необходима съществена промяна на статуквото, която да доведе до необходимите промени. Два са вариантите - по мирен начин или чрез открит конфликт. Ако, поради

събитията в Украйна, ЕС вземе решение за ускорена координация и преговори с Босна и Херцеговина, това би дало на държавата нов стимул и тласък да работи в посока позитивно развитие. Отново с оглед войната в Украйна обаче, ако международните фактори останат достатъчно неангажирани със случващото се в БиХ, и особено в Република Сръбска, може да се очаква ескалация на напрежението, произтичаща от Баня Лука от една страна и като отговор на Федерацията на сецесионистките ѝ действия от друга. При този сценарий нов въоръжен конфликт от типа на войната от 1992 г. до 1995 г. е малко вероятен, но не и въоръжени конфликти по региони, и дори евентуален разпад на държавата в средносрочен план.

IV. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

Първо. Осъществено е цялостно изследване на Дейтънското споразумение - проучени, описани и детайлно са анализирани условията, довели до неговото подписване и е очертана неговата значимост като фактор, който е първопричината, катализаторът и необходимото и достатъчно условие за всички политики за изграждане, но и за всички процеси по деструкция на държавността в Босна и Херцеговина.

Второ. Формулирана, аргументирана и доказана е тезата, че ревизията и промяната на споразумението от Дейтън, както и съпътстващото го необходимо изменение на конституцията на държавата по редица параграфи с цел превръщането ѝ в по-инклузивен документ, са единственият път към намаляване на негативните процеси в междуобщностните отношения, към утвърждаването на

Босна и Херцеговина като правова и демократична държава с функциониращи институции.

Трето. На основата на детайлния преглед на историческите причини и изследването на конкретните процеси, довели до настоящия политически и обществен пат в Босна и Херцеговина е направен опит за очертаване на опциите за потенциално преминаване отвъд наложилото се статукво и са представени бъдещи варианти за развитие.

Четвърто. Разгледани са международните фактори с влияние върху обстановката в Босна и Херцеговина – Службата на Върховния представител и ролята на решенията му върху съвременната действителност в Босна и Херцеговина, на международни организации (НАТО, ЕС, ООН и др.) и държави (Русия, Сърбия, Хърватия, Турция и др.) и на тази основа е анализирано въздействието на актуалната международна политическа обстановка и на най-новите геополитически реалности, сред които войната на Русия в Украйна, върху вътрешнополитическите процеси в Босна и Херцеговина.

Пето. Проведено е авторово емпирично изследване, при което по метода на интервюто са проучени и анализирани обществените нагласи и различните възгледи както на трите държавотворни, така и на другите народи, в съвременна Босна и Херцеговина по отношение на Дейтънското споразумение и предписанията му, на актуалната политическа обстановка вътре и извън страната, на основата на което са направени прогнози за възможните сценарии относно бъдещето на Босна и Херцеговина.

V. Списък с публикации

- 5.1 „Общи избори 2022 г. в Босна и Херцеговина: избирателна активност, резултати и предизвикателства пред изборния процес“; част от Сборника „Докторантите в науката 5“; Югозападен университет "Неофит Рилски", 2022 г.;
- 5.2 „Босна и Херцеговина от Сараево ‘84 до Дейтън: За края на сърбохърватския и (не)възможността на „IN VARIETATE CONCORDIA“; част от Годишника на катедра „Философски и политически науки“; Югозападен университет "Неофит Рилски", 2021 г.‘
- 5.3 „Нови заплахи пред сигурността и нови мерки за сигурност: Дебатът за ограничаването на гражданските права“; част от сборника „Европа през 21 век: регионалната сигурност и необходимите реформи в Европейския съюз“; Нов български университет; 2016 г.;
- 5.4 „Политиката де юре и де факто“; част от сборника „Изборите в ПР и ПР при избори“; Нов български университет; 2016 г.;
- 5.5 „Изгубени в превода: Разлики между политическите послания и обществените възприятия в предизборната кампания 2013“; списание „Реторика и комуникации“; Софийски университет „Свети Климент Охридски“; 2014 г.;
- 5.6 „Успехи и неуспехи в развитието на Тунис след Арабската пролет. Помощта на ЕС и България в контекста на европейската политика за съседство“; част от сборника „Нови перспективи пред Република

България в европейската политика за съседство“,
Фондация „Фридрих Еберт“; 2014 г.

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА НАУЧНА ЕТИЧНОСТ

Дисертационният труд „Политики за изграждане и процеси на деструкция на държавността в Босна и Херцеговина след Дейтънското споразумение от 1995 година“ е авторски.

При неговото разработване не са използвани в нарушение на авторските права чужди публикации и разработки без съответното позоваване и цитиране.

Southwest University "Neofit Rilski"

Blagoevgrad

Faculty of Philosophy

Department of Philosophical and Political Sciences

Alexandra Alexandrova Atanasova

"Politics of Statehood Building and Processes of State
Destruction in Bosnia and Herzegovina after the
1995 Dayton Peace Agreement"

ABSTRACT

Of a Dissertation for the Acquisition of an Educational and
Scientific Degree "doctor"

Field of Higher Education:

3. Social, economic and legal sciences

Professional direction

3.3. Political Sciences

Supervisor: Prof. Dr. Boris Manov

Blagoevgrad, 2022

The dissertation has been discussed and directed for defense before a scientific jury from the Department of Philosophical and Political Sciences at the Faculty of Philosophy of the Neofit Rilski State University - Blagoevgrad; protocol No. 9/16.12.2022.

The dissertation consists of an introduction, four chapters, conclusion, sources (bibliography), appendices (in the form of tables and graphs) and list of abbreviations.

The total volume of the dissertation is 300 pages, of which 285 are main text, 10 pages of bibliography and 5 pages that include lists and table of contents. A total of nine tables and figures are included. The bibliography contains 149 sources printed and electronic versions: 101 titles in English, Serbian, Croatian and Bosnian, and 47 titles in Bulgarian. The public defense will take place on February 24, 2023 at 11 a.m. in room 412 of Court 1 of the South-Y g u v " Wp k x g t u k v { " õ P g q h k v " T k n

The materials for the defense are available to those interested in the office of the Department of Philosophical and Political Sciences.

Contents

I. General characteristics of the dissertation work	4
1.1. Relevance of the topic	4
1.2. Degree of elaboration of the problem.....	8
1.3. Object, subject and main hypothesis of the study	9
1.4. Aims and objectives of the research.....	10
1.5. Research methodology and methods	11
1.6. Scientific novelty of the dissertation work.....	11
1.7. Approbation of the dissertation work	12
1.8. Structure of the exhibition	12
II. Dissertation content	15
III. Conclusion.....	37
IV. Scientific contributions of the dissertation.....	51
V. List of Publications.....	52
STATEMENT OF SCIENTIFIC ETHICS.....	53

I. General characteristics of the dissertation work

1.1. Relevance of the topic

Typical for the formation of national identity in the Balkans is its identification with the ethnic. A number of conflicts in the region are formulated and played out precisely on the basis of identity, nationality and ethnicity. Bosnia and Herzegovina (BiH) is a relevant example of the lack of a single national identity ó a case study that has put society to the test of a single existence for decades. In a number of Western European countries, heterogeneous societies also coexist, but other factors, among which the many conflicts over the centuries, as well as the imposition of stable democratic regimes after the two world wars in the 20th century, make the coexistence of different groups in them successful and stable. The episodic challenge to this status quo, for example by strengthening the demands of Catalans, Basques, Flemish, Walloons, etc., does not lead to political, economic and social obstacles on such a wide scale as the one to be observed in the Balkans and specifically in BiH.

Against this background, however, the coexistence of ethnically and religiously diverse communities in the state has been a fact for centuries. The people of Bosnia and Herzegovina passed through the rule of Muslim and Christian empires, were part of one, albeit short-lived kingdom, and of one socialist federation, and later became part of a federated socialist republic. However, they do not have much in common within the state.

BiH declared its independence from the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY) on March 1, 1992. The declaration of independence and the disagreement of some political leaders in Yugoslavia with it lead to a brutal armed

conflict that lasted for three years. In 1995, at the Wright-Patterson Air Force base, located near the city of Dayton in the state of Ohio, USA, the presidents of Croatia - Franjo Tudjman, of Serbia - Slobodan Milosevic and of Bosnia and Herzegovina - Alija Izetbegovic, signed a peace agreement that remains in force until today - the Dayton Agreement. As an annex to it, the constitution of Bosnia and Herzegovina is also still in force.

The country's basic law formulates and regulates its multi-ethnic system, establishing a complex asymmetrical governance structure. Bosnia and Herzegovina is governed by a presidency - three presidents, each of whom is a representative of the constituent (nation-creating) peoples: one Bosniak and one Croat, elected by the Federation of Bosnia and Herzegovina (FBiH), and one Serb from Republika Srpska (RS). These are the two main administrative units in BiH - the two entities. The District completes the special administrative picture as a separate district under international supervision. The government of BiH is headed by a prime minister, elected by the presidency and appointed by the assembly (the national parliament).

Several specific features of the Dayton Agreement continue to attract attention to this day. First, it is its complexity, determining a system for selecting representatives of the various levels of government. Hence, a country with a population of about four million people has three presidents, over 130 ministers, 14 parliaments, hundreds of people's representatives and the technical and administrative personnel

necessary to serve them, as well as eleven constitutions, governments and legislative bodies¹.

Almost three decades after the end of the war and the adoption of the Dayton Agreement, BiH continues to exist in the form formulated by the agreement. Undoubtedly, the state and its citizens have come a long (and somewhat productive) way. However, the constitution of a single community was never reached, as this can be seen in a number of current examples: it is embodied in the type of government, the debates and controversies in public and political life in BiH, intercommunal relations.

After the end of the war, the three constituent ethnic groups increasingly distanced themselves from each other, developing separate social and political institutions, including political parties, to defend their visions, based on national and historical myths². The Dayton Agreement succeeded in stopping the war, but it did not end the inter-ethnic division. It can be argued that it even supports this process - the quota principle of access to the executive, legislative and judicial powers balances the three ethnic groups (but not the others inhabiting BiH) in their representation, but does not support the erasure of differences by seeking a common path to building common policies. Modern BiH has no established collective political identity, there is a lack of consensus between the three political communities, and after the declaration of independence, the

---

¹ Peikova, T.; "State structure of Bosnia and Herzegovina and unity under one roof"; Public policies, 2012;

² Markova, L.; "Identities and Conflicts: The Case of Bosnia and Herzegovina"; UNSS, Sofia, 2019;

conflict between them remains, having been transferred to another, non-military level.

The three constituent peoples of BiH continue to differ in their visions both for the development of the state and for the right of self-determination of the various ethnic groups. The majority of Bosniaks favor strong centralized state structures. A substantial part of Bosnian Serbs and Croats put their ethno-national integrity before their weak national connection with Bosnia and Herzegovina. Even before the breakup of Yugoslavia, the Muslim community in Bosnia and Herzegovina was particularly committed to the idea of BiH. A connection "created" at the time when the territory was part of Austria-Hungary, it is a fact to this day and makes Bosniaks the main supporters of the existence of the state in a complete and unified form. At the opposite pole, during Yugoslavia, and to this day, are the Serbs and Croats, respectively attached to the mother states - Serbia and Croatia. Both ethnic groups' support for a potential unitary state has waned over the years, and their political leaders increasingly invoke ethnic identity and intercommunal fears to strengthen their political positions.

The current institutions of BiH cannot accommodate the three incompatible visions of Croats, Bosniaks and Serbs for the development of the state. Citizens of Bosnia and Herzegovina have low mutual trust among themselves, while intermarriage is rare (unlike the time of the SFRY). Additionally, integration of society along ethnic lines and debate between communities are not encouraged by political elites.

Apart from the three constituent ethnic groups, Bosnia and Herzegovina is inhabited by other small ethnic groups,

including Roma, Jews, etc.³ The case with their political representation and their access to the three powers is special, because according to the Dayton Agreement and the constitution, they find themselves without the right to be elected as members of the presidency of BiH and parliament.

Thus, 28 years after the signing of the Dayton Agreement, the need for its revision is felt on all levels of public and political life in Bosnia and Herzegovina. This is the main thesis of a number of factors external to BiH and is visible to many analysts and reporters. The change seems urgent in view of the impossibility of achieving effective solutions and implementing policies beneficial to the state and its communities. However, there is no consensus on it at the domestic political level, which places the implementation of the necessary reforms on an unclear basis. In 2022, the option for the development of the situation is represented by two extreme possibilities - the formation of a new frozen conflict in the heart of the Balkans, or its exact opposite, provoked and coming as a consequence of the war between the Russian Federation (RF) and Ukraine - an escalation of tensions and a new (military) conflict. The implementation of reforms provoked by statesmanship and political leadership seems unfeasible at the moment.

1.2. Degree of elaboration of the problem

Bosnia and Herzegovina - as a state structure, (the lack of) effectiveness of institutions, administration, political divisions,

---

³ of "Population, Households and Dwellings in Bosnia and Herzegovina 2019

https://www.popis.gov.ba/popis2013/doc/Knjiga2/K2_B_E.pdf

